

Cinc-cents anys de la capella de Sant Sebastià, de Santa Coloma de Farners. La ciutat al segle XVI i el vincle amb el Pelegrí de Tossa

JOAN MUNDET TORRES

Llicenciat en història

Resum: A partir de la documentació conservada en diferents arxius l'article pretén donar a conèixer el context històric i religiós de la construcció de la capella de Sant Sebastià a Santa Coloma de Farners el 1517, fer una aproximació a la realitat urbana de la Santa Coloma del segle XVI i evidenciar les relacions de la capella amb la tradició del Pelegrí de Tossa.

Mots clau: capella de Sant Sebastià, Santa Coloma de Farners, cinquè centenari, Tossa, Pelegrí

Abstract: *The author of the paper aims at making public the religious and historical context by the time when the Sant Sebastià chapel in Santa Coloma de Farners was built. To do so, he takes as a basis for analysis the historical documentation kept in several archives. He also describes the town as it was in the 16th century and gives evidence of the relationship between the chapel and Tossa's Pilgrim tradition.*

Keywords: *Sant Sebastià chapel, Santa Coloma de Farners, 16th century, Tossa, pilgrim.*

Quaderns de la Selva, 27 (2015)
59-84

El proper 2017 es complirà el cinquè centenari del permís concedit a la vila de Santa Coloma de Farners per la construcció de la capella dedicada a Sant Sebastià. La vinculació d'aquesta capella amb la peregrinació que des de Tossa s'hi realitza cada any ha fet que popularment s'hagi datat aquesta capella com a coetània a aquesta tradició tossenca. L'esment de l'any 1400 en uns goigs tossencs dedicats al sant màrtir han estat tradicionalment el recolzament per suposar que la capella ja devia d'existir aleshores

En peregrinació a una capella dedicada a Sant Sebastià

Aquest punt és sens cap mena de dubte el més coincident a totes les diferents versions de la llegenda del pelegrí de Tossa: anar en peregrinació cada any a una ermita de Sant Sebastià. Algunes versions de la llegenda apunten que en un principi la promesa obligava a tota la població tossenca a realitzar la processó, però que la impossibilitat de complir-la els feu optar per demanar una dispensa i poder enviar un home en representació de la comunitat. A partir d'aquí hi ha discrepàncies sobre si sempre fou la de Santa Coloma la capella cap on es dirigiren els pelegrins tossencs.

Salvi Gascons i Bassas (GASCONS 1982, 68-70) ja apuntava a la seva obra que tot i que els goigs que es canten a Tossa en honor a Sant Sebastià daten l'inici de la tradició: "A l'any mil quatre-cents/ segons diu la història fidel, admetia que Hom ha fet observar que l'inici del Vot no es pot històricament situar en el segle XIV, si acceptem (...) que d'aquella època no hi ha notícies escrites d'haver-hi en el nostre bisbat ermites o santuaris dedicades al sant".¹ Tot i que Gascons atribuïa aquesta manca de notícies a alguna mena d'oblit o a errors d'aquells que les recopilaren el cert és que els estudis sobre el tema que s'han realitzat en els últims anys refermen el que temia el propi Gascons: no hi ha capelles dedicades a Sant Sebastià al Bisbat de Girona en el segle XIV. Ja Francesc Montsalvatje (MONSALVATJE 1910, 42) feia notar que "*no hay en esta provincia ni un solo templo antiguo dedicado a San Sebastián, y sí solamente capillas levantadas las primeras á últimos del siglo XV y la mayoría de ellas en los siglos XVI y XVII, en acción de gracias por haber librado á sus habitantes del contagio de la peste*".² Josep Mª Marquès (MARQUÈS 2000), en el seu estudi *Ermites i santuaris de la Diòcesi de Girona* assenyala com a notícia més antiga sobre una capella dedicada a sant Sebastià en aquest bisbat la de l'hospital de Massanet de la Selva el 1418.³ Tot i que altres estudis apunten a 1515 com la primera data fiable sobre una notícia relacionada amb aquesta capella. Del que

1 GASCONS, 1982, 68-70. Aquesta evidència ja havia estat apuntada per F. Montsalvatje el 1910: "*no hay en esta provincia ni un solo templo antiguo dedicado a San Sebastián, y sí solamente capillas levantadas las primeras á últimos del siglo XV y la mayoría de ellas en los siglos XVI y XVII, en acción de gracias por haber librado éste a sus habitantes del contagio de la peste*" (MONSALVATJE, 1910, 42). Sorpren aquesta afirmació ja que a la mateixa obra –p.47– recull la citació: "*1452.- Capella turris Sancti Sebastiani maritimi de palafrugello.*"

2 MONSALVATJE 1910, 42.

3 MARQUÈS 2000.

L'ermita de Sant Sebastià al carrer del mateix nom de Santa Coloma de Farners, a començaments del segle XX.

no hi ha dubte és que el 1441 es construïa la capella dedicada a Sant Sebastià prop de Palafrugell. Amb permís de la de Massanet –de la qual en parlarem més endavant– la de Palafrugell podria ser la capella dedicada al sant més antiga de tot el bisbat.⁴ Segons recull Marqués és a partir d'aquest moment quan la construcció de capelles dedicades a Sant Sebastià s'accelera: cap a 1454 Perelada; cap a 1481 Cabanes, cap a 1482 Roses; cap a 1511 Sant Pere Pecador; cap a 1513 Corçà; el 1517 Santa Coloma de Farners (capella de l'hospital, segons el document); cap a 1519 Sant Feliu de Pallerols... I una trentena més de capelles en el decurs dels segles XVI, XVII i XVIII.⁵ Moltes de les capelles es construïren a causa de la pesta. Així ho indica a la de Bescanó la inscripció que hi ha sobre el portal: *ANY DE LA PESTA / 1610*. També sabem que la de Sant Sebastià de Lladó fou edificada

4 L'edifici actual és del segle XVIII: *"la iglesia actual se edificó en el año 1772, las habitaciones de la terraza en los de 1750 y 1756"* (MONSALVATJE 1910, 47)

5 Les altres capelles dedicades a Sant Sebastià al bisbat de Girona recollides per Marqués són: Sant Privat de Bas (1520), Vilajuïga (1522), Capmany (1527, primerament dedicada a Sant Cosme i Sant Damià i posteriorment a Sant Sebastià), Celrà (1527), Sant Cristòfol les Fonts (1530), Medinyà (1531), Garriguella (1550), Lladó (1558), Serinyà (1558), Sant Climent Sescebes (1562, dedicada a Roc i Sant Sebastià), Cassà (1570), Camallera (1588), Cistella (c. 1598), Figueres (1604?), Maçanet de Cabrenys (c.1606), Sant Llorenç de la Muga (c.1609), Sant Miquel de Fluvià (c. 1612), Les Preses (c.1621), Sarrià (1632, dedicada a Sebastià, Roc i Isidre), Molló (1638), Argelaguer (1653), Vilademires (1652, dedicada a Roc i Sebastià), La Selva de Mar (c. 1661), Bescanó (1674), Caldes de Malavella (ja existent el 1705), Terrades (c.1705), Llers (1734, reedificació) i Vilanant (1771).

A la diòcesi de Girona es comptabilitzen 34 esglésies dedicades a Sant Sebastià. Aquest nombre és tan sols superat per les dedicades a la Verge Santíssima (360), Martí (73), Pere (57), Miquel (55), Esteve (42) i Sant Joan Baptista (35). (MONSALVATJE 1910).

en agraïment per haver salvat a la població de la pesta.⁶ Segons Xavier Solà (SOLÀ 2001-2002) les capelles erigides a Sant Sebastià (...) que estaven situades a les afores de la vila i a la vora del camí ral responen a les pestes cícliques i malalties contagioses que assolaven el país.

Anaren primerament a Palafrugell i després a Santa Coloma de Farners?

Una possible resposta a la datació la trobem però, en una de les versions de la llegenda sobre els orígens de la tradició del Pelegrí de Tossa: en els primers anys de la tradició hom no hauria anat fins a Santa Coloma de Farners sinó que durant alguns anys s'anà a Palafrugell. Tot i que sempre que s'esmenta aquesta possibilitat es fa amb molts dubtes i cauteles, el cert és que cal tenir-la en compte precisament perquè s'esmenta. I no hi ha cap raó per pensar que el haver estat afegit a la llegenda fou quelcom gratuït...

Vicens Darder (V. DARDER 1895) escriu que el vot de poble es feu "*optándose por Santa Coloma de Farnés en atención a que Palafrugell se halla más distante y ser más penoso y difícil el trayecto*". Llorenç Fabrellas (FABRELLAS 1924, 4) recull aquesta qüestió molt de passada: "Es parla de si la processó aniria a Palafrugell o a Santa Coloma de Farnés, predominant el criteri d'anar a aquesta última població per semblar menys accidental i més a propòsit".⁷ Si hagués succeït d'aquesta manera cal entendre que l'inici de la tradició es produí en un moment en què les dues capelles –les de Palafrugell i de Santa Coloma– ja existien.

Josep Ribas Serra, el 1974 (RIBAS 1974, 24), dedicava a la qüestió un petit apartat intitulat precisament *Santa Coloma o Palafrugell* en el qual assenyala sobre la primera capella a la que s'hauria anat en peregrinació que "*apunta parte de la tradición que, al principio, fue la que está situada en el término municipal de Palafrugell. Ningún dato positivo he hallado que apoye este aserto. Gratuitamente, sin fundamento alguno, barrunto adivinar un vestigio de estas antiquísimas procesiones en la voz de los pueblos de nuestras comarcas marítimas, que identifican las nubes blancas, que en ciertos días aparecen a lo largo de la Costa Brava con la processó de Tossa. Parece este nombre encerrar la vaga sugerencia de que, durante muchos años, los pueblos del litoral gerundense, se acostumbraron, el día de San Sebastián, a ver desfilar el pueblo de Tossa –precedido de su clero con cruz alzada y ornamentos festivos– por los intrincados senderos costeros, para dirigirse a Palafrugell. En este caso, por asociación de ideas, las mencionadas nubes blancas, recordarian al alma popular, a través de los siglos, la peregrinación de Tossa*".⁸

6 MONSALVATJE 1910, 40 i 44.

7 Bona part de la llegenda recollida per Llorenç Fabrellas és coincident, de forma gairebé literal, amb el contingut d'un text manuscrit en deu fitxes que actualment es troba en el llegat de Mossen Josep Soler de Morell a l'arxiu de Tossa. El contingut ni el tipus de lletra descarten atribuir-lo a Soler de Morell. En la nostra opinió l'autor és Sebastià Bofill Bas, qui fou pelegrí el 1907 i qui actuà com a secretari de l'ajuntament a finals dels anys '20 del segle xx (AHMT, Llibres d'actes de l'Ajuntament de Tossa) La seva versió de la llegenda és esmentada per Gacons i Bassas (GASCONS 1982)

8 RIBAS 1974, 24. Sobre la processó de Tossa diu Joan Amades: "Aquesta nuvolada és coneguda amb el nom de processó de Tossa perquè, segons el dit popular, surt de Tossa de Mar, arran d'aigua, i va fins a Tosses, al cim de la muntanya del Pirineu./ Davant hi van els nuvolets petits i sense importància, seguits d'altres que van augmentant de mida fins acabar

Salvi Gascons recull la tradició segons la qual “Hom diu que els primers anys es feia el pelegrinatge a l'ermita de Sant Sebastià, a Palafrugell, situada al cap del mateix nom. És cosa molt obscura, perquè no hi ha la més petita data. Si de cas, s'accepta la dita dels pobles de la costa empordanesa, com Begur o l'Escala entre d'altres, que quan a l'horitzó, al mar, es veuen els núvols allargats i en filera en diuen “la processó de Tossa”, seria un petit indici a favor d'aquesta suposició; però no es té coneixement de res més com per acceptar aquesta tesi; ben al contrari, tot i que no hi ha res en concret es pot donar com a segur que el pelegrinatge, des de bon començament, s'ha fet sempre anant a Santa Coloma de Farners”.⁹ Més endavant Gascons es referma en la seva creença de que mai no s'anà a Palafrugell: “Hem de dir que Tossa essent de la comarca de la Selva, de la qual Santa Coloma és la capital, és un motiu més per haver-se escollit aquest lloc, perquè és de notar que és molt arrelada entre nosaltres la tradició comarcal. Afegim que per anar a Santa Coloma hi devia haver més bons camins que per anar a Palafrugell, més a prop, també.”

Opinió semblant, basada en la capitalitat de comarca, expressava Soler de Morell: “uns optaren pel (santuari) de Palafrugell i altres pel de Santa Coloma de Farners, essent escollit aquest per ésser el cap de partit més proper” (SOLER DE MORELL 1935, 12).

En tots els estudis esmentats s'endevina escepticisme en el fet que els tossencs haguessin pogut triar Palafrugell i es decanten de forma clara per un pelegrinatge que sempre havia anat a Santa Coloma. Es recolzen bàsicament en dos factors: que Santa Coloma és la capital comarcal i que els camins per arribar-hi són molt millors pels tossencs que no pas els d'anar a Palafrugell.¹⁰

Pel que fa a la qüestió comarcal, és evident que no fou aquesta la raó per triar Santa Coloma de Farners ja que aquesta ciutat no fou convertida en cap de partit judicial fins la divisió administrativa de 1833, molts anys després dels fets que tractem en aquest escrit. I tampoc amb anterioritat al 1833 havia estat Santa Coloma de Farners capital de cap tipus de divisió administrativa o judicial que la vinculés amb Tossa. Tant Tossa com la capital selvatana havien estat sempre en l'òrbita del bisbat de Girona, del comtat de Girona, de la vegueria de Girona, del *corregimiento de Gerona* (1716-1833) i finalment de la *provincia de Gerona* (del 1833 fins avui). Pel que fa a la divisió comarcal de Catalunya, aquesta fou un projecte de la Generalitat republicana, iniciat el 1932 i que no fou aprovat fins el 1936.

amb els més grossos, que van darrera de tot, com s'esdevé amb les processons, davant de les quals van la mainada i gent de poca categoria, i aquesta va augmentant a mesura que la processó avança per acabar amb la clerecia i les autoritats. Aquesta processó sempre porta les primeres pluges tardorals. Sembla com si fos una processó organitzada dalt del cel per anar a buscar o a rebre l'aigua” (AMADES 1950, V, 268).

9 GASCONS 1982, 74-75.

10 Sorpren, de tota manera, la lleugeresa amb què es descarta la possibilitat de vincular l'expressió “la processó de Tossa” per designar un tipus de núvols entre els mariners, amb una processó de tossencs en direcció a Palafrugell. Que els mariners donessin aquest nom a uns núvols, amb la importància que els mariners han donat tradicionalment a tots els meteors, és prova que existia un referent. D'altra banda, que el nom fes fortuna indicaria que potser sí que durant alguns anys, per pocs que fossin, els tossencs anaren a Palafrugell.

Per tant, Santa Coloma de Farners no era cap ciutat referencial pels tossencs dels segles XIV, XV o XVI.

L'altra raó esmentada, que els camins eren molt millors per anar a Santa Coloma, no té cap mena de discussió. Algunes versions de la llegenda indiquen que la llunyania i la duresa del recorregut feien difícil fer l'anada i la tornada al santuari de sant Sebastià de Palafrugell en només dos dies, i que fou precisament per aquesta raó que s'optà per Santa Coloma de Farnés. És precisament aquesta obvietat la que ens fa tornar a plantejar per què la tradició esmenta una primera ruta a Palafrugell. Segons el nostre parer, el fet que s'esmenti en la llegenda uns primers viatges a Palafrugell és precisament el principal aval de la seva veracitat. No es tracta d'un fet fantàstic introduït per magnificar la història, sinó que té totes les traces de ser el record boirós d'uns inicis en que l'itinerari serà diferent del que esdevindrà tradicional.

En general, aquelles versions de la llegenda que esmenten Palafrugell expliquen que en un principi la peregrinació es feia efectivament fins la capella de Sant Sebastià de Palafrugell, però que aquesta quedava molt lluny i resultava difícil d'arribar-hi en un sol dia. Per aquest motiu s'hauria optat per anar a Santa Coloma en lloc de Palafrugell. Algunes de les versions especifiquen que fou en el moment en què es construí la capella de Sant Sebastià a Santa Coloma que es desestimà l'opció de Palafrugell. Aquest matís és molt interessant, perquè com es veurà més endavant, les dades històriques confirmen aquesta possibilitat i donen versemblança a la possibilitat que efectivament en un principi s'hagués anat a Palafrugell. D'altra banda, com es veurà tot seguit, resulta impossible casar les idees d'un pelegrinatge iniciat en el segle XIV o XV amb un pelegrinatge sempre dirigit a Santa Coloma. Esclarir aquesta qüestió pot resultar més interessant del que sembla perquè ens ofereix la possibilitat de datar l'inici del Vot del pelegrí amb uns arguments històrics.

La capella de Sant Sebastià de Palafrugell

Segons Bernat de Pau, que fou bisbe de Girona entre 1436 i 1457¹¹ –tot i que residí a Roma entre 1444 i 1447– l'ermita de Sant Sebastià de Palafrugell fou construïda per l'anacoreta valencià Jaume Corbera. Amb anterioritat aquest ermità havia construït –o reconstruït– la capella de Sant Grau a l'Ardenya, i essent ja un ancià, construï l'ermita de Sant Elm a Sant Feliu de Guíxols.¹² Recull Francesc

11 Bernat de Pau va néixer a Banyuls-sur-mer el 1394. Fou nomenat vicari general el 7 de juliol de 1420 (ADG, D-182, 202 rv.) i més tard, el 26 d'agost de 1430, xantre de la Seu i obtentor del benefici de Sant Esteve de la Seu d'Elna (ADG, U-130, 106). Fou nomenat bisbe el 1436 i va morir el dissabte 26 de març de 1457, entre les nou i les deu del matí. Havia estat bisbe durant vint anys i deu mesos (ADG, U-158, 18 i D-196, 94).

12 El 1452 el Monestir de Sant Feliu de Guíxols feu un establiment a fra Jaume Corbera del terreny necessari per fabricar una ermita a Sant Telm a la muntanya del Castellar, situada sobre el monestir, amb una torre de Guàrdia a canvi d'un cens anual –simbòlic– d'una tassa d'aigua (ZARAGOZA i PASCUAL 1992, 80). Francesc Montsalvatge i Fossas (1853-1917) a la seva obra *Monasterios e Iglesias: Nomenclator historico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia y obispado de Gerona* (tom III). El mateix autor, en un altre volum de la mateixa col·lecció apunta: "San Telmo.- Ermita en la cima del monte llamado Castellar, en Sant Feliu de Guíxols, desde la cual se domina la villa y comarca. Antes de edificarse la mencionada capilla había allí una torre llamada de Guàrdia. Se venera a Ntra. Señora de los Angeles, conocida

Montsalvatje i Fossas (1853-1917) a la seva obra *Monasterios e Iglesias: Nomenclator historico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia y obispado de Gerona* (volum III): “Dice el obispo Bernardo de Pau, que lo fue de Gerona en el siglo XV en su libro *Quaesitorium de diversis annis que en su tiempo existió un anacoreta laico, llamado Jaime Corbera, de estirpe Valenciana, que hizo vida de anacoreta en diferentes lugares solitarios de la provincia de Gerona, especialmente en la parte de mar (...) a él debemos al menos tres de las mejores ermitas de la costa: Sant Grau, San Tem, sobre el Castellar en Sant Feliu de Guíxols y San Sebastian de la Guardia de Palafrugell. Al menos debemos a éste anacoreta su restauración moderna. Dice el referido obispo que el mentado Corbera “despues de restaurar la ermita de Sant Grau en las salvages montañas de Tossa, edificó de nuevo y mas tarde, con la ayuda de los fieles de Cristo, una fortaleza con la capilla de la torre de San Sebastián marítimo de Palafrugell para refugio de náufragos. Y que más tarde y a pesar de su gran edad reedificó y arregló de nuevo la torre de guardia del puerto de mar de San Feliu de Guíxols, edificada antiguamente en la montaña llamada del Castellar y destruida en tiempos también lejanos”. L'atribució a l'ermità valencià Jaume Corbera és plausible. L'ermita de sant Grau es construí a partir del 1409,¹³ mentre que les de Santa Sebastià de la Guarda i de Sant Elm es construïren respectivament a partir de 1441 i 1452. La gran edat de l'ermità Corbera devia de ser realment gran doncs entre l'inici de la construcció de la primera capella i la finalització de la tercera degueren passar ben bé seixanta anys...¹⁴*

Centrant-nos a la capella de Sant Sebastià de la Guarda de Palafrugell val a dir que la documentació conservada revela que fou efectivament durant l'episcopat del bisbe de Pau que es construí l'ermita: el 13 de setembre de 1441 l'esmentat bisbe autoritzava al prior de Santa Maria de Barcelona, senyor de Palafrugell i Montràs a bastir una ermita dedicada a Sant Sebastià en una torre prop del mar a l'indret anomenat *sa Guarda*, entre els ports de Llafranch i Cala de Gents, on els algerians havien fet molts captius.¹⁵ L'any següent, el 1442, el bisbe donava llicència per demanar caritat per la capella, permís que es renovarà diverses vegades al llarg del segle xv. Per la seva banda l'ermità Jaume Corbera havia obtingut, el 28 de gener de 1444, llicència de la reina Maria, esposa d'Alfons el Magnànim, per

con el nombre de Ntra. Señora del Buen Viaje./ 1456.- Sancti Herasmi, vulgariter dictus sanct Elm. Edicto del obispo de Gerona otorgando indulgencias a los que contribuyesen con sus limosnas a la treminación de dicha capilla./ 1452.- Guardie (turrim de) super montem dictum Castellar. Permiso concedido por Bernardo de Pavo, obispo de Gerona, para edificar en dicho lugar una capilla.” (MONSALVATJE 1910, 55). Observi's els paral·lelismes entre els casos de Palafrugell i de Sant Elm.

13 ADG U-141, f. 59.

14 Referint-se als ermitans del segle xv J.M. Marquès apunta que “alguns s'establiren a la costa i oferiren el servei de vigilància per a avisar les poblacions de l'aproximació de pirates, com ho feu Joan Corbera –Joan i no Jaume– en l'eremitori de Sant Elm de Sant Feliu de Guíxols (1454) i poc després en el de Sant Sebastià de Palafrugell” (MARQUÈS 2007, 96). Noti el lector que els noms i l'ordre d'estada a les ermites del referit Corbera difereix en les versions de Montsalvatge i de Marquès. Segons el regest de l'Arxiu del Monestir de Sant Feliu de Guíxols existí un frare ermità anomenat Jaume Corbera que fou qui construí l'ermita cap a 1452-1454 i posteriorment un altre frare, anomenat Joan Corbera, també ermità a Sant Teln, que el 1603 fou excomunicat per haver tancat la porta del santuari als monjos quan aquests volien celebrar missa el dia de Sant Teln (ZARAGOZA I PASCUAL 1992, 81).

15 ADG, U-141, f. 59.

demanar almoïna per tots els dominis de la corona catalanoaragonesa durant cinc anys amb la finalitat d'acabar l'obra de la torre de guaita que s'estava construint a Sant Sebastià.¹⁶

La documentació conservada confirma l'existència d'aquesta ermita en els anys 1447, 1454, 1479.¹⁷ El resultat fou una capella incrustada a la torre de dimensions molt reduïdes i de planta curiosa –la planta actual és fruit d'una reforma iniciada el 1707– que fa que sigui esmentada com a capella-torre: una planta rectangular acabada en semicercle a la part de llevant, on coincidïa amb la torre, la part baixa de la qual actuava com a absis –i per tant altar– de la capella. Amb els anys els habitants de les poblacions de Cruïlles, Ullastret i Sant Sadurní de l'Heura obtingueren llicències per anar en processó a Sant Sebastià de Palafrugell.¹⁸

Que Palafrugell era un lloc llunyà, difícil d'assolir per terra en un sol dia des de Tossa, era evident pels tossencs dels segles xv o xvi. Certament existia alguna ermita més propera dedicada a Sant Sebastià. La que més crida l'atenció es la de Maçanet de la Selva. També en aquest cas la documentació es prou explícita com per a no dubtar de l'antiguitat d'aquesta capella. La capella dedicada a Sant Sebastià estava vinculada a l'hospital de Maçanet de la Selva, que apareix ja esmentat el 1418,¹⁹ fet que la convertiria en la capella dedicada a Sant Sebastià més antiga de tot el bisbat de Girona. El 1421 s'esmenta la capella: “*Maçanet de la Selva. Hospital i capella annexa.*” La mateixa expressió s'utilitza en documents datats en 1423, 1425, 1434 i 1441.²⁰ També apareix com “capella dels sants Sebastià, Abdon i Senen i de l'hospital annex de Maçanet de la Selva” el 28 de setembre de 1423.²¹ És a dir, en el moment de construir-se l'ermita de Palafrugell existien com a mínim cinc referències clares a la capella de Massanet. El 1458 s'esmenta “*Maçanet de la Selva, Hospital i capella annexa dels sants Sebastià, Fabià, Abdon i Senen.*”²² El 1455, Jaume Onyar, Domer de Massanet de la Selva dota el benefici de Sant Sebastià a l'Hospital de Massanet de la Selva.²³

16 Joan Badia-Homs, a PÉREZ SANTAMARIA 2007, 117. La carta de la reina Maria fou escrita a València, residència habitual de la reina i lloc d'origen de l'ermità Jaume Corbera (SAURI 1998).

17 ADG, Q-4 f.49 rv.; Q-4 f.137 rv.-138 i Q-5, 147 i 152 rv.: “Palafrugell. Ermita de Sant Sebastià”. Val a dir però que segons Monsalvatje “*inicialmente, el ermitaño Jaime Corbera se instaló en este lugar (la Guàrdia de Palafrugell) en tiempos del obispo gerundense Bernardo de Pau. A la pequeña ermita que levantó la llamó de San Sebastián de la Guarda. Una nueva ermita más capaz que la anterior fue edificada en 1445 por el prior de la iglesia de Santa Ana de Barcelona, pues la canónica de Santa Ana poseía la villa de Palafrugell*” (MONSALVATJE 1910, 172). Per la nostra banda considerem que l'ermita que construí Jaume Corbera i la del Prior de Santa Anna foren la mateixa. Recordem que Bernat de Pau inicià el seu episcopat el 1436.

18 ADG, U-235, f.22; U-316, f.53 i U-321, f.39 rv.

19 ADG, Q-3, 60 rv.: *Maçanet de la Selva, Hospital (1418)*. En diverses obres s'apunta a que la primera notícia documental sobre aquesta capella està datada el 1515, quan en el testament de Joan de Santa Coloma aquest hi va llegar cinc sous. Aquestes afirmacions potser provenen de l'obra de MONSALVATJE, 1910, 46. Més tardana seria encara a PLA I CARGOL 1950, 163, on afirma que “*sobre el dintel de la puerta figura gravado el número 1733, que sin duda indica el año de su construcción*”.

20 ADG, Q-3 81 rv-82, 92, 150, 176 rv.

21 ADG, I-2, 221.

22 ADG, Q-5, 28.

23 ADG, D-6, 28.

Tant llavors com ara, Maçanet resulta no tan sols més propera a Tossa sinó que el camí és molt millor, si el comparem amb l'itinerari actual fins Santa Coloma. A més, el fet que la capella depengués d'un hospital hauria permès oferir llit i refugi al pelegrí. Llavors... per què Palafrugell i no Maçanet, que existia prèviament?

Existien tot un conjunt de factors que podien haver fet que els tossencs es decidissin per Palafrugell en lloc de Maçanet, o que fins i tot ni tan sols s'haguessin plantejat aquesta darrera possibilitat. En primer lloc cal destacar que tant a l'edat mitjana com en la moderna, pels tossencs el mar era una via de comunicació molt més a l'abast que no pas la terrestre. Els mariners tossencs d'aquells segles viatjaven fins les costes franceses, italianes, sardes o valencianes mentre que per terra les comunicacions es basaven en camins de bast poc freqüentats. Els mariners tossencs dels segles xv i xvi coneixien perfectament la torre bastida en el cap de Sant Sebastià de Palafrugell, i per extensió, la capella construïda als seus peus.

En segon lloc, cal recordar que l'eremita valencià que havia construït la capella de Sant Sebastià de Palafrugell a partir del 1441, Jaume Corbera, era qui havia reconstruït la capella de Sant Grau a principis del segle xv.²⁴ En aquest sentit, Jaume Corbera hauria estat un nexe indiscutible entre les comunitats de Tossa i de Palafrugell, sense oblidar que també ell mateix havia construït l'ermita de Sant Elm a Sant Feliu de Guíxols, que hauria constituït un punt a mig camí en un pelegrinatge entre Tossa i Palafrugell. Finalment, cal esmentar un element poc conegut però que podria haver tingut un pes determinant en la decisió dels vilatans a l'hora de decidir-se per Palafrugell: tant la població empordanesa com Tossa formaven part d'un dels nombrosos itineraris que configuraven la *ruta jacobea*: el camí de Santiago o de Sant Jaume. Efectivament, tot i que no són tan coneguts com els camins que provinents de França travessen els Pirineus per l'Aragó o per Navarra, també existien camins que es dirigien a Santiago de Compostel·la tot travessant el Pirineu català. De fet, eren la ruta natural pels pelegrins que provenien d'indrets com la Provença o Itàlia. Precisament de pelegrins italians provenen les escasses descripcions de les rutes catalanes del camí de Sant Jaume que optaven per seguir el litoral. Bartolomeo Fontana, el 1539 afirmava que aquesta era una "*strada piú copiosa de belle terre che quella che fece io e poco piú longa, la qual consigliarei ogni peregrino che la facesse e per niuna altra la lasciasse*". S'entrava a la península Ibèrica per Portbou, de manera que s'estalviaven el mal pas de Le Perthús. "*La "via marina" propiamente dicha (...), que seguia por la costa, fue tambien transitada por los peregrinos jacobeos: la recorrieron Fontana (en el siglo XVI) y Bacci (en els siglo XVII). Solo podemos hacer una breve reseña del antiguo camino que pasaba por S. Pere Pescador, Belcaire, Torroella de Montgrí, Pals, Palafrugell, Palamós (con su castillo y torre de vigilancia; Cosme de Médicis pasará aquí la noche como última etapa de singladura marítima antes de iniciar, en Barcelona, su viaje por tierra firme), S.Feliu,*

24 La construcció de la capella fou autoritzada el 6-9-1408 (ADG, U-108, 159 rv. i Q-2 101 rv.), i el 1428 s'estava ornamentant (ADG, Q-3, 118 rv.). El retaule de la capella però, encara s'estava sufragant el 1510 (ADG, U-186, 22).

Tossas, Lloret y Blanes. *Fontana señala que des de Blanes, el camino se hace “por montaña sobre el mar”*.²⁵

La ruta litoral catalana no fou molt freqüentada atesa la seva dura orografia i la perillositat d'un costes on era habitual la presència de pirates del nord d'Àfrica especialitzats en el rapt de persones per tal de reclamar-ne un rescat. La llista de captius fets tant a Tossa com a Palafrugell és força nombrosa... Però més enllà dels perills el que és evident és que aquesta es convertí en una veritable ruta de pelegrinatge. D'altra banda, cal no oblidar que en el segle xv existia al capdamunt del carrer Major de la Vila Vella de Tossa –actualment carrer abat Oliva– un hospital de pobres pelegrins.²⁶ És indubtable que els pelegrins que feien nit a Tossa devien causar un pietós impacte en la comunitat tossenca, que es devia deixar captivar pels relats dels seus viatges en una època en què escoltar viatges a terres llunyanes esdevenia un esdeveniment de primer ordre. Així mateix, la vinculació dels pelegrins amb el santuari de Sant Sebastià de Palafrugell, per on havien passat seguint la ruta marítima, era inevitable pels tossencs. Arribats a aquest punt, no és d'estranyar que l'arribada d'una virulenta pesta que obligava als tossencs a veure morir als seus familiars, amics i veïns, i que no podia ser aturada per la medicina de l'època, els impulsés a encomanar-se a un pelegrinatge propiciatori, i per a ells, el santuari que més vinculaven al pelegrinatge era el de sant Sebastià de Palafrugell, un sant protector contra la pesta, i al qual s'hi accedia per una ruta de pelegrinatge ja consolidada.²⁷

També existeixen arguments en contra de la teoria de que en un principi s'anà a Palafrugell. El principal és l'obstacle de la mateixa ruta en si. Era especialment llarga i amb diversos desnivells en el seu recorregut. La ruta fins Palafrugell tenia més de 60 quilòmetres. El Codex Calixtí, una mena de guia per als pelegrins que es dirigien a Santiago, marcava etapes diàries d'uns 35 quilòmetres. Era evident que la ruta fins Palafrugell era massa agosarada, especialment si considerem que en un principi el que es va prometre era anar-hi la població de la vila en massa.

Aquells que defensen la possibilitat que en un principi es pelegrinés fins a Palafrugell argumenten que aquesta peregrinació hauria donat nom a una formació de núvols que a Palafrugell –i a altres indrets com L'Escala– anomenen *la professó de Tossa*. Es tracta d'una faixa de núvols blanquinosos que s'observa des de la costa empordanesa i que s'estenen per tot l'horitzó marítim fins el cap de Tossa. Es una massa generada a través de les boires marítimes, que provoca xafogor i acostuma

25 F. Fernández Sánchez *Cataluña y el camino de Santiago*, Ediciones Destor, L'Hospitalet de Llobregat, 1992. Aprofito per agrair des d'aquí el coneixement d'aquest llibre a en Josep Santané.

26 Sobre els hospitals assenyala X. Solà que “Els seus orígens medievals són indiscutibles, i cal anar a buscar-los en els monestirs i santuaris benedictins (Sant Pere de Rodes o Breda). També s'han de relacionar amb els pelegrinatges i les rutes de pelegrins cap a els llocs sants; per això sembla que l'advocació a Sant Jaume fora la més possible. Hem de tenir present la ubicació de certes capelles de Sant Sebastià dins el terme parroquial, però fora de la vila, on els malalts passaven la quarantena (...) Per últim els santuaris també acomplien funcions d'alberg i hostatgeria semblant als hospitals.” (Solà 200-2001, 527)

27 També a Sant Feliu de Guíxols existia el 1617 un “hospital en el qual es per a pobres peregrins i altres” (en llatí en l'original) (ADG P 82). Observem que l'expressió de “pobres pelegrins” s'utilitza en els casos dels hospitals de Tossa i Sant Feliu, en canvi en hospitals com el de Santa Coloma l'expressió es limita a “pobres”.

a ser el preludi d'un canvi de temps.²⁸ Normalment, d'arribada de pluges al cap de tres dies. Val a dir però, que aquesta *processó* meteorològica no es l'única existent. A la plana de Vic anomenen *la processó d'Arbúcies* a una mena de boira situada entre el Montseny i Tagamanent i que també sol assenyalar pluja.

Núvols i boires a banda, si acceptem que ens els seus inicis el pelegrinatge es dirigí a Palafrugell i que posteriorment s'optà per Santa Coloma, un cop s'hi va construir la capella, llavors podrem situar els inicis del Pelegrí de Tossa entre 1441 –any de la construcció de la capella de Palafrugell– i 1517, any de construcció de la capella de Santa Coloma. Si hom pretén que mai es va anar a Palafrugell haurem de parlar de 1517 en endavant.

En qualsevol cas però, de la llegenda es desprèn que si es va anar a Palafrugell fou per poc temps, i que tan bon punt es va construir la capella de Santa Coloma es va canviar la destinació. D'altra banda, difícilment s'hauria pogut fer aquest canvi si el pelegrinatge a Palafrugell ja s'hagués consolidat. Tan sols una tradició que s'estava gestant podia admetre canvis. De fet, ja hem vist que la pròpia llegenda parla clarament de canvis realitzats en els primers anys del pelegrinatge: primerament tota la població de la vila, més tard un home en representació de la vila.

Els canvis eren substancials, però no era altra cosa que posar la raó al servei de la devoció: calia dissenyar una prometença que podés ser complida!. Arribats a aquest punt, no és forassenyat acceptar que també es canvià la destinació per fer més viable la peregrinació. Al cap i a la fi, el canvi de Palafrugell per Santa Coloma no afectava a la promesa realitzada: anar en peregrinació fins la capella dedicada a Sant Sebastià més propera a Tossa...

La capella de Sant Sebastià a Santa Coloma de Farners

El 27 de gener 1517 des del bisbat de Girona es dóna llicència a la vila de Santa Coloma de Farners per edificar capella sota invocació de Sant Sebastià a l'hospital de la vila.²⁹ Per tant, segons aquesta llicència la capella de Sant Sebastià s'hauria de construir a l'hospital. Aquesta indicació, que en un principi semblaria que hauria de servir per a ubicar amb precisió aquesta capella ha esdevingut en realitat un obstacle a l'hora de fer-ho.

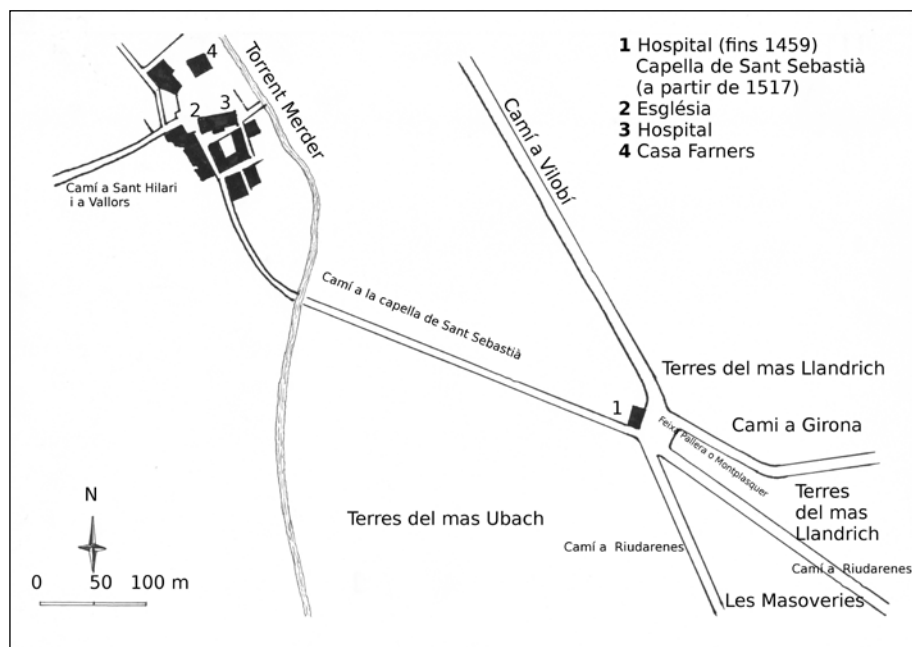
Durant la baixa edat mitjana l'hospital de Santa Coloma de Farners es trobava fora de la vila, tal i com era costum en aquelles èpoques. El 15 d'octubre de 1459 els domers de l'hospital de pobres de Santa Coloma de Farners, argumentant que l'hospital es trobava en un lloc molt llunyà, havien sol·licitat a l'autoritat episcopal que es pogués reedificar prop de l'església, al pati on hi havia la casa derruïda del

28 "LA PROFESSÓ DE TOSSA./ Llámase así a una reunión ó cadena de nubes que aparecen, segun observación del vulgo, en el horizonte en la dirección en que se encuentra situada la villa de su nombre en la costa marítima de nuestra provincia; la qual se extiende desde Bagur hasta el collado de Tossas en los Pirineos; anuncio infalible de próxima lluvia: Así se dice Ja ha sortit la professó de Tossa, como quien dice Tenemos lluvia segura en puerta." Revista de Gerona (Literatura, Ciencias, Artes). Tomo XIV, Año XV, nº 2, febrero 1890.

29 ADG, U-189, f.7. "Pro construendo capellam. Sancte Colombe de Farnerys....quandam capella in hospitali... sub invocatione et in honore... martiris Sancti Sebastiani." El document diu "cum retrotabulo" (retaula) però aquesta última paraula apareix tatxada i es va escriure simplement *altari*.

domer.³⁰ El trasllat de l'hospital es feu efectiu i durant els propers tres segles i mig, l'hospital de Santa Coloma estigué, efectivament, en el nucli urbà darrera l'església parroquial. Aquesta petició de trasllat i de reedificació podria estar relacionada amb les obres d'enderrocament que s'havien de dur en l'antic temple romànic per incrementar-ne la capacitat.³¹

El problema és que no disposem de documents que confirmen que a aquest hospital situat darrera l'església s'hi construís una capella dedicada a sant Sebastià. Sí que sabem però que l'hospital tenia una capella: *Capella del Beat Salvador, construïda dins l'hospital* resa la Visita Pastoral del 1746.³² Segons la visita de 1758 la capella de l'hospital estava dedicada al Beat Salvador d'Horta, a l'igual que l'únic altar de la capella.³³ La visita de 1700 informa, a més, que l'esmentat Beat havia nascut en aquest hospital.³⁴ Llavors, què passa amb la capella de Sant Sebastià que s'havia de construir a l'hospital segons el permís de 1517? El cas és que quan s'esmenta la capella de Sant Sebastià sempre s'esmenta en la seva actual localització.

Santa Coloma el 1517.

30 ADG, U-160, f. 150 rv. El pati en qüestió afrontava a l'est amb el torrent (Torrent Merder), al sud amb la casa d'en Joli i amb un camí, a l'oest amb el cementiri antic i amb el mur de l'església i al nord amb la casa de Joana, esposa d'en Francesc Miquel.

31 GRAU-MESTRE-PUIG, 26

32 ADG Visita Pastoral 148, fol.140.

33 ADG P-132, 17 r.

34 ADG P-111, 754: "...in quo est Capella Beati Salvatoris de Horta in eodem Hospitali Nati"

Els historiadors colomencs no daten amb precisió la construcció d'aquesta capella, i de fet, quan ho intenten fer, la vinculen amb la tradició del pelegrí de Tossa. Millás i Rabassa afirmen que *"No consta con certeza cuando empezó esta notable tradición que viene guardándose desde tiempo inmemorial. Según una estrofa de los gozos que se cantan en Tossa, tuvo su origen en el año 1400, pero parece más seguro que empezó en el siglo XVI, y que no puede saberse con certeza, por haver sido quemados los archivos de Tossa durante la guerra de la independencia"*.³⁵ Una opinió molt semblant expressa Miquel Borrell: *"Malgrat que uns Goigs de Tossa de Mar parlin que la promesa es va fer pels volts del 1400 sembla més segur pensar que començà a principis del segle XVI quan en una de tantes epidèmies locals que delmaven la població, els habitants de Tossa prometeren encomanar-se a Sant Sebastià si els salvava de la pesta."*³⁶ Aquest mateix autor, a l'*Enciclopèdia farnesenca*, en referència a la capella de Sant Sebastià de Santa Coloma de Farners afirma que *En una data desconeguda anterior al segle XVI, s'erigí una ermita als afores del poble dedicada a aquest sant*.³⁷

Resulta evident que es desconeix amb exactitud la data en que es va construir aquesta capella, ja que aparentment no es conserva cap document relatiu a la seva construcció fora del permís esmentat. Ara bé, considerant que per una banda existeix un permís del 1517 per a construir una capella dins l'hospital de Santa Coloma de Farners en honor a Sant Sebastià –però que no consta que mai hi hagués hagut una capella dins l'hospital dedicada a aquest sant– i que per altra banda existeix una capella dedicada a Sant Sebastià totalment desvinculada de l'hospital sobre la qual no existeix cap document sobre la seva fundació podem arribar a establir una hipòtesi relacionant tots dos fenòmens: podria ser que l'hospital on es permet la construcció de la capella de Sant Sebastià no fos l'hospital nou situat al costat de l'església sinó que fos l'hospital vell que estava a les afores de la vila i que havia estat abandonat el 1459?. No havien passat ni seixanta anys del seu abandonament i per tant devia estar en prou bones condicions com per a que els fonaments i altres estructures fossin reutilitzables. D'altra banda si aquest hipòtesi fos certa explicaria que els representants de la vila –que és a qui s'adreça el permís de construcció– no haguessin de comprar un nou terreny, ja que l'antic hospital –si no se l'havien venut– continuaria essent propietat de la comunitat.

Cal dir que tot i que alguns estudiosos hagin escrit sobre la seva existència ja en el segle XV –o fins i tot anteriorment– el cert és que no hi ha cap document anterior al 1517 que esmenti la capella de Sant Sebastià de Santa Coloma de Farners. Les visites pastorals que els diferents bisbes de Girona –o els seus representants– realitzaren a Santa Coloma al llarg de tot el segle XV no esmenten mai la capella de Sant Sebastià. I durant aquell segle s'arriben a comptabilitzar nou visites: 1423,

35 MILLÁS-REBASSA 1951, p.205.

36 BORRELL 2000, p. 54.

37 BORRELL 2006, p.182.

1432, 1440, 1447, 1451, 1470, 1474, 1478 i 1483.³⁸ Especialment significativa és la visita del 1474, realitzada el 20 de gener –festivitat de Sant Sebastià i dia de l'arribada del pelegrí de Tossa–, en què el bisbe descriu la multitud que l'espera amb expectació per a rebre la confirmació, essent presents fins i tot forasters provinents de les parròquies dels voltants. Aquell dia el bisbe es dedicà a les confirmacions, passà la nit a Santa Coloma i al dia següent realitzà pròpiament la visita pastoral al temple parroquial. Descriu l'altar major fet de pedra, les estovalles, els diferents altars del temple i fins i tot una imatge de Sant Miquel, de pedra, i una altra de la Verge Maria amb una diadema. No visità cap de les capelles del terme i no esmenta per res la de Sant Sebastià. Considerem que una visita pastoral realitzada en 20 i 21 de gener a Santa Coloma que no esmenta ni la capella dedicada a Sant Sebastià ni la tradició del pelegrí tan sols pot explicar-se perquè cap de les dues no existia encara.

La capella de Sant Sebastià tampoc és esmentada en les tres primeres visites del segle XVI: 1506, 1511 ni 1514.³⁹ A la visita pastoral de 1514 no s'esmenta cap de les capelles del terme de Santa Coloma de Farners. La visita es limità a el temple parroquial.⁴⁰ El 1520 les autoritats eclesiàstiques tornen a visitar Santa Coloma. És la primera visita que es realitza després del permís de construcció de 1517, però la visita es limità al temple parroquial i a la capella del Sant Esperit.⁴¹

El 1527, deu anys després del permís de construcció de la capella, la visita es tornà a circumscriure al temple parroquial, sense fer esment de cap de les capelles del terme. Tampoc s'esmentarà a les visites de 1529 ni de 1532.⁴²

El primer document que deixa constància de l'existència d'una capella dedicada a Sant Sebastià a Santa Coloma de Farners és la visita pastoral del 29 de setembre de 1539. Es tracta d'una visita en la qual a més de les dades relatives al temple parroquial es relataven les de les capelles del terme: la de Sant Marçal, la del Sant Esperit, la del Castell de Farners i la de Sant Sebastià. Aquesta última és descrita pel visitador gràcies al relat que li fa el *discret* prevere Antoni Roura. La descriu com una capella construïda a la parròquia molt a prop de la vila. En el seu interior s'hi trobava un altar, no consagrat encara, amb les seves estovalles, el seu corporal i un pal·li ornat mediocrement. Pel servei de l'altar es disposava d'una indumentària complerta i d'un missal. El visitador va constatar que no hi havia cap benefici fundat en aquell altar sinó que es tractava un altar votiu, és a dir, aixecat per devoció. També va instar a que en el termini de sis mesos fos instal·lat un cobertor d'altar sota pena d'entredit.⁴³

38 ADG P-18, 62; P-19, 178; P-21, 223; P-22, 282 i 414; P-23, 254 r.; P-24, 153; P-26, 35; P-27, 123 r.

39 ADG P-29, 161; P-31, 349; P-32, 509. En la visita de 1506 es descriuen diverses obres de construcció que s'estaven realitzant a la capella de Santa Maria de Farners (ADG, P-29 151-153).

40 ADG P 32, 509.

41 ADG P 34, 2.

42 ADG P 36, 224; P 38, 130; P 39, 258.

43 ADG P 42, 17.

En la visita de 1545 després de visitar l'església parroquial on havia admirat el nou retaule de fusta,⁴⁴ el visitador es dirigí a la capella de Sant Sebastià, on hi trobà un altar no consagrat però ornat decentment, una indumentària (*indumentum*), un missal votiu i un calze de plata⁴⁵. El visitador constatava que no hi havia cap benefici fundat en aquella capella. Posteriorment es dirigí a les capelles del Sant Esperit i del Castell de Farners.⁴⁶

Tres anys després, el 4 d'octubre de 1548, el visitador feia el mateix recorregut però no visità la capella de Sant Sebastià i no l'esmenta en cap moment.⁴⁷ En les visites pastorals del 1551 i el 1557 la capella és esmentada de nou. En la primera no hi ha gaires diferències respecte al que s'hi havia trobat el 1545: una indumentària, un missal votiu i un calze de plata.⁴⁸ En la segona s'esmenta la presència d'un altar, les seves tres estovalles (*mappis*), el sagrat pal·li –o frontal– i un cobrialtar decorat (*cohopertorio ornaty*). Normalment les tres estovalles eren blanques i es disposaven una sobre l'altre. La de sota era la menys lluada, la del mig la més decorada i la de sobre, més estreta per a permetre el lluïment de la segona. El pal·li o frontal era un guarniment de la part frontal de l'altar (d'aquí el seu nom). Pel que fa al cobrialtar o cobertor, aquest solia ésser de cuir i servia per protegir l'altar de la pols i la brutícia.⁴⁹

Aquesta major riquesa material respecte a les anteriors visites pastorals podria indicar una recent inversió en la capella, però també es cert que els tres elements –estovalles, pal·li i cobridor– eren els elements indispensables per a les funcions eucarístiques, tal i com manaven les constitucions. S'informa a més que a la capella s'hi celebrava una missa cada setmana i que existia una bacina (*bassini*) de Sant Sebastià.⁵⁰

La visita pastoral de 1557 és la primera que evidencia que la capella de Sant Sebastià no estava construïda dins l'hospital. L'itinerari del visitador no deixa lloc a dubte: acudí a l'església parroquial, després a la capella de l'Esperit Sant i a la del Castell de Farners, posteriorment a la de Sant Sebastià, la de Sant Marçal i finalment a l'hospital, que per llavors administrava Jaume Llorell, elegit pel batlle i el poble de Santa Coloma.⁵¹ En el document de la visita a l'hospital s'hi esmenten amb rigor els llits, les flassades i els llençols de cada cambra, però no s'hi esmenta cap capella. Aquest document validaria la nostra hipòtesi segons la qual la capella de Sant Sebastià fou construïda en l'hospital medieval i de retruc, permet afirmar que en un principi l'hospital de darrera l'església parroquial no disposava de capella.

44 "Retrotabulo ligneo noviter fabricato" (ADG P 46, 82)

45 A les visites pastorals de 1551, 1557, 1566, en parlar de l'església parroquial, s'esmenta la presència de tres calzes de plata amb les seves respectives patenes. D'un d'ells es diu que és de la capella de Sant Sebastià.

46 ADG P 46, 82.

47 ADG P 47, 106.

48 ADG P 49, 247; P 53, 385.

49 SOLA 2008, 78.

50 ADG P 53, 385.

51 ADG P 53, 385.

A la visita realitzada el 15 de setembre de 1563, després d'haver visitat l'església parroquial i la capella de Santa Maria de Farners fou visitada la *Capella Sti Sebastiani* que fou trobada correcta.⁵² La visita del 23 d'agost de 1566 ni tan sols esmenta la capella de Sant Sebastià,⁵³ en canvi la de 1573 torna a parlar del seu altar no consagrat, les seves tovalles i altres ornaments i la missa setmanal.⁵⁴ La del 22 de setembre de 1580 descriu la capella de forma similar, i hi afegeix que pel servei de la capella es disposa d'un calze de plata amb la seva patena i purificador i una indumentària completa.⁵⁵ La capella de Sant Sebastià és ignorada en les visites de 1601, 1608, 1610, 1617, 1621, 1626, 1629, 1632, 1634 i 1639.⁵⁶ En totes aquestes visites s'esmenta tan sols el temple parroquial i la capella del castell de Farners. La nostra capella torna a aparèixer el 1641, quan es mana al baciner de Sant Sebastià de Santa Coloma de Farners que desi en una caixa a part les almoines que es recapten per a l'església per celebrar misses.⁵⁷ Torna a ser ignorada en la visita de 1661.⁵⁸

El 1663 Santa Coloma de Farners rep llicència per beneir la campana de la capella de Sant Sebastià.⁵⁹ De ben segur que amb anterioritat la capella ja havia disposat d'alguna campana però és plausible que els esdeveniments bèl·lics de les dues dècades anteriors –especialment traumàtics per Santa Coloma de Farners– l'hagués fet desaparèixer. La visita pastoral de 1700 parla de la "*Heremita Capellam Sti Sebastiani Martiris*" on es diu que hi viu un ermità amb llicència.⁶⁰ S'hi diu que dins la capella es conserven les relíquies de diversos sants, però no se'n esmenta cap de Sant Sebastià. El 4 de novembre de 1740 Lluís Esquis, de Santa Coloma de Farners obtenia llicència per a fer d'ermità a la capella de Sant Sebastià de Santa Coloma de Farners.⁶¹

Segons la visita pastoral de 1758 la capella eremítica de Sant Sebastià tenia un sol altar. Per llavors la capella disposava un calze i patena de plata, dues casulles –una amb flors de diferents colors i una de negra–, dues albes, dos *Amitos*, dos corporals, cinc purificadors i un missal.⁶²

52 ADG P 169, 17.

53 ADG P 58, 57.

54 ADG P 61, 117.

55 ADG P 61, 264.

56 ADG P 77, 114; P 80, 112; P 81, 10; P 82, 139; P 87, 523; P 90, 9; P 91, 38; P 93, 142; P 94, 61, P 97, 242

57 ADG P 99, 8 "Item mana dit Sr. Visitador anal baciner de St Sebastià qui vui es y per temps sera que las almoynas que acapta per la Iglesia pera celebrar missas en honor y gloria de Deu y del St quel pose adaparten la cixeta de la dita devocio que hi ha dedicada per dit effecte pera que lo diner se distribuesca en la celebracio de ditas missas conforme es la intencio y voluntat dels devots que donan ditas caritat y asso mana al bassiner a pena d'entredit personal y als curats a pena de..."

58 ADG P 102, 521.

59 ADG U-260 f.52, 26-04-1663. "benedictio campana pro Capella heremitanea Sti Sebastiani constructa in termino villa Sta Columba de farnes"

60 ADG P 111, fol. 754.

61 ADG U 278, 93 r.

62 ADG P 132, 18.

A més de la capella hi havia una casa-habitació per a l'ermità i un porxo.⁶³ Aquest porxo, situat davant de la construcció, va ser eliminat en construir la carretera de Sils a Anglès. Al costat de l'ermita hi havia un espai que era utilitzat com a era pels colomencs a canvi de pagar una quantitat a l'ermita. L'ermità a més els guardava les eines de batre. Millàs i Rabassa la descriuen com “*una hermita de reducidas dimensiones dedicada a San Sebastian. Ocupava el mismo lugar de la actual iglesia de San Sebastian y tenia un atrio muy parecido al actual de la ermita de San Marcial*” (MILLAS I RABASSA 1951, 132).

La visita realitzada el 4 d'octubre de 1828 pel bisbe Dionisio Castaño és especialment rica en detalls ja que és la primera visita realitzada després de la guerra del Francès, acabada el 1814. La guerra i l'ocupació francesa havien provocat el saqueig i destrucció de molts béns de l'església.⁶⁴ Molts temples i capelles hagueren de ser abandonats a la força per la deportació dels religiosos responsables⁶⁵ i els edificis se'n ressentiren, i les visites pastorals s'encarreguen de descriure minuciosament l'estat i d'inventariar els bens que es conserven. El bisbe “*visitó personalmente la capilla de San Sebastian en la que hay solamente el altar del santo, y en su sacristia cáliz, casulla, alma y demás ornamentos necesarios para la celebración de la misma*”.⁶⁶

El 1854 la capella va rebre algunes millores en agraïment al sant, ja que es considerava que aquest havia salvat a Santa Coloma de Farners del còlera (BORRELL 2006). El temple actual es deu a les obres impulsades per mossèn Joaquim Ballester. Començaren el 16 d'agost de 1881 i acabaren el 15 de gener de 1886, i durant els anys posteriors s'hi afegiren altars i imatges del Sant Crist, l'Assumpta, Santa Rita, Santa Tecla, Sant Miquel, Santa Bàrbara i Sant Salvador. El 1888 es decorà l'altar amb quadres de la vida de Sant Sebastià. Encara el 1936 s'estaven realitzant millores a la façana i el teulat quan començà la guerra. Es destruïren totes les imatges i la capella fou convertida en forn de pa i magatzem.⁶⁷

L'elecció de Santa Coloma permeté un pelegrinatge que es podia realitzar en dos dies –un d'anada i un altre de tornada– fet que ja hem vist que resultava pràcticament impossible si la destinació fos Palafrugell. És interessant remarcar que la distància recorreguda en un coincideix amb les recomanacions fetes en el *Codex Calixtinus* –escrit pel clergue francès Aymeric Picaud el 1139– on es recomana de realitzar etapes d'uns 35 quilòmetres al dia a peu.

63 GRAU- MESTRE-PUIG, 28.

64 Resulta especialment interessant la descripció relativa a les relíquies de Sant Pius màrtir que es custodiaven al temple parroquial de Santa Coloma: “*detrás de el altar(de San Pío mártir) hay una urna en la que antes de la guerra de Napoleón había el cuerpo del santo pero en aquel calamitoso tiempo lo destrozaron y hecharon por el suelo, del qual los fieles pudieron recoger algunas reliquias que son las que actualmente estan en la urna.*”

65 “*Faltan algunas partidas (de los libros parroquiales) del tiempo de la guerra de Napoleón en que sus parrocos tuvieron muchas veces que ausentarse*”.

66 ADG 141, 21.

67 Informació facilitada per Miquel Borrell.

Sant Sebastià en l'antroponímia colomenca. Mostres de devoció vers el sant

Si acceptem que la capella de Sant Sebastià es va iniciar el 1517 el cert és que per aquelles dates ja existien colomencs i colomenques batejats en honor al sant. Sebastià Corell (Coral?), teixidor de llana de Santa Coloma de Farners havia emigrat el 1519 a Girona amb altres quatre membres de la seva família aprofitant les franqueses que els jurats gironins oferien als que repoblessin la ciutat després de les pestes (CASTELLS 1984, 103). També és cert però que a mitjans del segle xv no hi havia *Sebastians* a Santa Coloma. El 1448, en la reunió de remences que va tenir lloc davant del pòrtic de l'església de Santa Coloma es registra la presència de 56 colomencs. Cap d'ells portava Sebastià per nom. Tampoc entre els habitants de Sant Iscle ni de Cladells.⁶⁸ En canvi sí que en trobem a principis del segle xvi. De fet podem seguir el rastre dels colomencs batejats amb el nom de Sebastià ja que fou precisament el 1517 –any del permís de construcció de la capella– quan s'inicia el registre de baptismes més antic que es conserva a Santa Coloma. Aquest mateix any de 1517, el 27 de juliol, En Sebastià Moner assistia al bateig del seu fill Dalmau⁶⁹. Sabem a més que aquest no era l'únic Sebastià Moner de la vila: n'hi havia un que era pagès i propietari del mas Moner i que estava casat amb una tal Eulàlia. I n'hi havia un altre que era paraire i que estava casat amb una tal Antònia. Tots dos havien estat batejats amb anterioritat a 1517 evidentment. El mateix succeïa amb en Sebastià Dorca, que el 1520 batejava el seu fill precisament amb el nom de Sebastià.⁷⁰ Durant els següents trenta anys seran batejats en Geroni Sebastià Ronyó (20-06-1521), na Sebastiana Camps (01-11-1521), en Sebastià Miquel Olives (22-01-1524, potser nascut el dia del sant màrtir). Trobem també en els registres baptismals pares i padrins amb el nom de Sebastià: en Sebastià Borel (Borrell) (15-05-1522 i 13-07-1525), na Sebastiana⁷¹ (26-11-1522), en Sebastià Farreras (01-09-1526), en Sebastià Vidal, en Sebastià Vinyoles –fillol d'en Sebastià Moner, en Sebastià Rostoll, en Sebastià Rohira o Roura, l'Antonia Sebastiana Roset, en Sebastià Rabassa –batejat el 20 de gener–, en Sebastià Tordera, en Sebastià Molins, en Sebastià Martí, en Sebastià Dolç –fillol de Sebastià Solà–⁷² i en Sebastià Forn –fillol d'en Sebastià Fradera de Castanyet–. Durant la segona meitat del segle xvi continuem localitzant nens, pares i padrins anomenats Sebastià. Els nens són en Mateu Sebastià Riba –fill d'en Sebastià Riba–, en Sebastià Llorell –fillol d'en Sebastià Moner–, en Sebastià Simon –fillol d'en Sebastià Moner–, na Sebastiana Piferrer, en Salvi Sebastià Ros –fillol d'en Sebastià Tordera–, Sebastià Ferrerons

68 HOMS I BRUGAROLLES 2004, 182. Els noms dels colomencs que hi apareixen són: Pere (11 casos), Antoni (9), Joan (7), Jaume (6), Bartomeu (5), Guillem (4); Salvi, Miquel, Bernat i Francesc (2 casos); Esteve, Dalmau, Ramon, Arnau, Martí i Berenguer (1 cas).

69 APSCF Baptismes 1.

70 APSCF Baptismes 1, 02-09-1520.

71 El cognom resulta il·legible.

72 Aquest cas podria fer dubtar que es refereixi a autòctons de Santa Coloma: "fill de Francesc Dols de Ridolots y fill de huna dona castelana quis diu Maria". Però la casa de Francesc Dolç apareix en el fogatge de 1515.

—fillol d'en Sebastià Rovira, prevere-, en Sebastià Serra, en Sebastià Bosch —fillol d'en Sebastià Riba, en Jaume Sebastià Canaleta.⁷³

Observem que en un cas el nen ha estat batejat el 20 de gener i, seguint un dels costums de la terra se li posa al nen el sant del dia, però és més habitual que sigui el padrí qui determini el nom de l'infant, així, observem que el pagès Sebastià Moner actua com a padrí en un mínim de quatre casos en que el nen és batejat com a Sebastià. Fins i tot en el cas d'un nen abandonat a la porta d'una casa particular.⁷⁴ En altres casos s'opta pel mateix nom del pare. Però també trobem casos en els quals ni pare ni padrí es diuen Sebastià però així es bateja al nen. Podríem interpretar aquest fet com una mostra de devoció vers san Sebastià. Ara bé, era aquesta devoció anterior a la suposada construcció de la capella el 1517?. La resposta hauria de ser afirmativa ja que, com hem pogut constatar eren diversos els homes i dones que ja eren adults en aquella data i que portaven el nom de Sebastià. Però també és cert que el nom sembla esdevenir més habitual entre els colomencs a partir de la construcció de la capella. Malauradament no disposem de registres de defuncions fins el 1582, i per tant no podem calcular quantes persones havien portat el nom de Sebastià amb anterioritat al a construcció de la capella.

El registre a més, presenta en tots els fulls taques d'humitat i marges desfets que en ocasions impedeixen llegir amb claredat una bona part dels noms dels difunts, però així i tot podem constatar-ne alguns: 1580 Mossèn Sebastià Rovira, prevere, 1581 Sebastiana Alemanya àlies Puig del Raval, esposa de Jaume Puig, 1597 Sebastià Riba, 1613 Sebastià Tordera, 1617 Sebastià Forn, fill de Rafael Buada Forn i d'Anna, 1622 Sebastià Serra, pagès i hereu del mas Serra Ferrer, 1629 Sebastià Viader, sastre de la Parròquia d'Osor...

A finals del segle *xvi* constatem que els noms de Sebastià i Sebastiana han esdevingut habituals en l'antroponímia farnesina: El 1599 trobem fins a cinc persones amb aquest nom a Santa Coloma de Farners: el teixidor de lli Sebastià Clos, àlies Tordera, en Sebastià Ribas, propietari del mas Ribas, del veïnat de Coguls, na Sebastiana Serra, del mas Serra, i el cas que més crida l'atenció, el matrimoni format per en Sebastià Espíñol àlies Riera i la seva muller Sebastiana, propietaris del mas Riera de Sant Miquel.⁷⁵

La conclusió doncs és evident: l'aparició del nom Sebastià en la comunitat de Santa Coloma de Farners és un fenomen datable en la segona meitat del segle *xv* i molt possiblement a finals d'aquell període i es podria relacionar amb l'increment de la devoció vers el sant màrtir que es fa evident per tot el Bisbat de Girona des de mitjans del segle *xv* i molt especialment durant les dues últimes dècades d'aquell segle i les primeres del següent. Podríem afirmar doncs que les epidèmies de pesta d'aquells anys determinaren un increment de la devoció vers Sant Sebastià, i que

73 APSCF Baptismes 1.

74 "Sebastià fill no sabem de qui lo qual fou posat en casa den Moledere. Fou padrí en Sebastia Moner" (12-02-1557).

75 CUBARSÍ 1992, 116-118.

de retruc, a Santa Coloma, a més de ser la causa de la construcció de la capella, significà la popularització del nom Sebastià entre la població.

Una altra via per “mesurar” la devoció dels colomencs vers sant Sebastià la trobem en els testaments. Era costum en aquests documents deixar instruccions per realitzar una sèrie d’almoines i misses un cop mort el testador. A finals del xvi localitzem colomencs que expressen la voluntat que es realitzin misses a les diferents capelles de la vila, incloses algunes de la parroquial. A tall d’exemple el 1597 el pagès Montserrat Casellas deixa certes quantitats per a celebrar misses a Sant Salvi, Sant Sebastià i Sant Marçal, a més de les capelles de Nostra Senyora del Roser i del Sant Esperit. Aquell mateix any expressa un desig semblant na Marianna Ballestera àlies Moragas, vídua d’en Jaume Moragas, amb les capelles de Nostra Senyora del Roser, de Sant Salvi, de Sant Sebastià i de Sant Marçal.⁷⁶

El major reconeixement al màrtir Sant Sebastià per part de la societat colomenca arribarà el 1669. En aquell any aquest sant –juntament amb Sant Dalmau Moner i el beat Salvador d’Horta– són presentats com els responsables de que Santa Coloma s’hagi salvat recentment de la pesta, mentre que els pobles del voltant, tal i com la ciutat i comarca de Girona, hagin estat arrasats per aquesta.⁷⁷ Per aquesta raó la vila va decidir que des de llavors les festivitats d’aquests sants fossin considerades *com de precepte*. El 1671 el propi bisbe de Girona, Francesc Dou, va decretar que, efectivament, tals dies fossin considerats festius a Santa Coloma.⁷⁸

La Santa Coloma del segle xvi

I com era la Santa Coloma en la qual es va construir la capella de Sant Sebastià? La majoria de la seva població eren pagesos que vivien en els nombrosos masos escampats per les planes i muntanyes del terme. De fet, bona part del nucli urbà actual és resultat de la parcel·lació i urbanització dels masos que en aquelles dates es trobaven més a prop del nucli urbà. Pel que fa al nucli urbà del 1517, sorprèn per la seva poca entitat. El nucli inicial sembla haver nascut a partir de les cases dels clergues colomencs, situades a les immediacions del temple, que ja apareixen esmentades en la consagració de l’església el 951, després de la destructiva visita dels hongaresos nou anys abans. Elvis Mallorquí identifica 16 individus en el capbreu de 1339 com habitants de la *Cellera de Santa Coloma de Farners* (MALLORQUÍ 2009). I creu que s’hi podrien afegir altres cinc. Per tant en el segle xiv tenim un nucli petit però consolidat, format per una vintena de cases situades al costat de

76 AHPSCF Defuncions 1, 08-03-1597 i 15-03-1597.

77 Coneixem l’existència d’aquesta decisió municipal gràcies a l’esment que se’n fa en la visita pastoral de 1671. Tot i que els manuals de notaria realitzats pel notari Bartomeu Vicens es conserven el cert és que el quadern on hauria de trobar-se el document registrat per aquest notari el 29 de setembre de 1669 és incomplet. Efectivament en el “Codern de la Notaria de Santa Coloma de farnes Comensat a 29 de 7bris 1669 et anni 1670” el primer document que s’hi troba fou redactat el 10 de novembre de 1669 (AHG Santa Coloma de Farners 57).

78 ADG P 104, 111.

El nucli urbà de Santa Coloma de Farners cap a 1515.

1. Casa de Salvi Climent Roig
2. Casa de Dimes Ballester
3. Casa de Blai Castellar
4. Casa de Mateu Ronyó, ferrer
5. Casa de Francesc Ronyó, paraire
- 6.
7. Casa de Joan Pujals
8. Casa d'en Gispert
9. Casa de mossén Miquel Simón
10. Casa de Joan Moner, paraire
11. Casa de Joan Moner, paraire
12. Casa de Francesc Dolç
13. Cases de Bernat Viader
14. Cases d'Antoni Manyà i Pere Pons "Xiquit"
15. Casa de Rafael Joli
- 16.
17. Casa d'en Camps

18. Casa d'en Pere Coral
19. Casa d'en Cubies
20. Casa d'en Tordera
21. Casa de l'Antoni Oliveres, ferrer
22. Casa d'en Ribes, ferrer
23. Casa Farners
24. Possibles Construccions

- A. Església
- B. Hospital
- C. Cementiri
- D. Plaça Major

- X. Carrer de l'Hospital
- Y. Carrer Major o de Vall
- Z. Camí a Sant Hilari i Valors

l'església. Els cognoms dels seus habitants permeten deduir que es tracta d'artesans: Ferrer, Sabater, Oller, Pellicer...

Conservem els noms dels colomencs recollits en els fogatges de 1497 i de 1515. I podem afirmar que el nombre de cases en el nucli urbà no havia crescut gaire des del segle XIV: unes vint-i-cinc cases. Es tractava bàsicament d'un petit nombre de cases i carrers articulats al voltant de l'església i del cementiri, especialment vers la part de migdia. Per tant el podríem situar entre els límits formats pels actuals carrers de Sant Dalmau a llevant, el carrer Jacint Verdaguer a migdia, els carrers Major i Lluís Mont a ponent i Anselm Clavé i la Plaça Farners per la banda de tramuntana. En el segle XVI el carrer més consolidat serà l'anomenat *carrer Major o de Vall*—actualment Lluís Rodés— que naixia al portal de l'església i, com a carrer, arribava un xic més avall de l'actual carrer Sant Dalmau. A partir d'aquí es convertiria en el *camí que va a la capella de Sant Sebastià*. Possiblement el nom *de Vall* es deuria a que abans de la construcció de la capella servia per anar a l'anomenat Veïnat d'avall o de Vall, on es trobaven diversos masos.⁷⁹ A la banda de ponent del *carrer Major o de Vall*, justament davant del portal de l'església hi tenien les cases en Dimes Ballester⁸⁰ i el prevere Joan Castellar.⁸¹ Al costat d'aquelles dues, i traient façana al camí que anava a Vallors i Sant Hilari hi havia la casa d'en Salvi Climent Roig⁸². En aquell moment el carrer de Sant Dalmau no era més que un petit carrer que connectava el carrer de l'hospital amb el carrer *Major o d'Avall*. Allí hi havia les cases del pare Moner i d'en Francesc Dolç.⁸³ També en l'actual carrer Sant Dalmau hi havia la casa del prevere Miquel Simon⁸⁴. A la

79 El topònim Veïnat d'Avall encara existeix, i designa el conjunt de masos que existien en aquella zona (Moner, Simon, Rabassa, Martí...). D'altra banda, cal dir que es distingien dos grans grups en les hortes més properes a la vila de Santa Coloma: "*les hortes d'avall i les hortes de dalt*." El nom "*carrer de Dalt*", format en el segle XVIII podria tenir reminiscències d'aquests topònims anteriors.

80 ACSE, Capbreu de Sant Pere de Cercada 1562-1588, 63 r.: El vidrier Antoni Pla àlies Albanell confessava tenir una *casa que antigament fou de Dimes Ballester i més endavant de Miquel Strada àlies Vernedas davant la porta de l'església*. En el fogatge de 1497 s'esmenta la casa de Dimes Ballester i en el de 1515 la de Caterina Ballester.

81 ACSE, Capbreu de Sant Pere de Cercada 1562-1588, 63 r. Com a afrontació de migdia de la casa Ballester s'esmenta la casa del *discret* Joan Castellar, prevere, que antigament havia estat den Pujals, i encara més antigament del prevere Salvi Ribes. En el capbreu de 1515 s'esmenta la casa d'en Blai Castellar. El 6 de març de 1600 encara es recordava que la casa del Batlle Pere Ronyó i Lloell, situada davant de l'església havia estat antigament la de Mossen Castellar, prevere de dita església. (AHG, Santa Coloma de Farners 10, 148).

82 ACSE, Capbreu de Sant Pere de Cercada 1562-1588, 63 r., 89 i 163. S'esmenta la casa dels fusters Salvi Roge i Damià Frigola àlies Roig, que antigament havia estat del fuster Bartomeu Antoni àlies Roig.

83 ACSE, Capbreu de Sant Pere de Cercada 1562-1588, 250: el fuster Joan Moner confessava tenir una casa amb jardí, pati i eixida al carrer "*Inferior que de la vila de Santa Coloma anava al lloc de Riudarenes*." Les afrontacions esmentades indiquen que es trobava en una cantonada i afirma que les cases veïnes del pare Miquel Dols i del ferrer Antoni Arades havien estat antigament propietat de la seva casa. Davant de la casa, a l'altre banda del carrer d'Avall posseïa una peça de terra amb unes mides de 9 canes i 3 pams per 13 canes.

84 En una confessió realitzada el 1603, i que es conserva incompleta, en Sebastià Tordera confessava tenir la casa d'en Gispert, que havia comprat el 1588, de la que deia que afrontava a llevant amb la casa dels pare i fill Fàbregas, que antigament havia estat d'en Canaleta i que més antigament encara havia estat del venerable Miquel Simon, prevere difunt (AHG Santa Coloma de Farners 17, 144). Efectivament la documentació notarial confirma els canvis de mans d'aquesta casa (AHG Santa Coloma de Farners 9, 143r., 21-04-1597). La casa d'Antoni Fàbregues, de Lloret, havia estat antigament la de Joan Canaleta, tenia un pati al costat i estava situada al carrer que anava del carrer Major a l'hospital de la vila. La casa hauria passat dels Canaleta als Fàbregues per la venda d'un censal el 26-11-1590 (AHG, Santa Coloma de Farners 10, 188, 12-12-1600). En el fogatge de 1497 apareix la casa de Mossen Miquel Simon.

cantonada dels actuals carrers Sant Dalmau i Centre, vers la part de mig dia hi hauria les cases d'en Viader.⁸⁵

A la cantonada del carrer Hospital amb el carrer Sant Dalmau, vers ponent, hi havia dues cases que no identifiquem amb cap de les esmentades el 1497 ni el 1515 i que pertanyien a en Joan Ferrer àlies *Pages* i a en Pere Pons àlies *Xiquit*. Es tracta d'unes cases que el 1588 estaven en mans d'en Joan Llorell, teixidor de lli. La que estrictament fa la cantonada diu que antigament havia estat propietat d'en Manyà i més antigament d'en *Xiquit*,⁸⁶ i l'altra tenia al darrera de la casa un jardí que ocupava tota la part central de l'illa de cases fins arribar al cementiri. També al costat del cementiri trobem altres dues cases no esmentades a cap dels fogates. La primera era una caseta de petites dimensions que el 1581 ja estava enderrocada⁸⁷ i que feia cantonada al carrer i al cementiri, i l'altra era la casa d'en Rafael Jolí, teixidor de lli, que posteriorment fou d'en Caselles.⁸⁸

A la cantonada dels carrers Hospital i Caròs, tocant al Riu Merder, hi havia la casa Coral.⁸⁹

Encara a la banda de tramuntana del temple parroquial es trobaven algunes cases. Estaven situades entre la Plaça Farners i els voltants del carrer Verge Maria. A més de Mossèn Guillem de Belloch i de Farners, a qui imaginem vivint a la casa de Farners, situada en l'espai que avui ocupa la plaça homònima, considerem que estaven en aquesta zona les últimes cases que en el fogatge de 1515 són interpretables com a cases del nucli urbà.⁹⁰

Durant el segle XVI el nucli urbà creixerà, especialment durant la segona meitat del segle. Diversos veïns parlen de cases al *Raval*, és a dir, fora del recinte urbà, a les afores. Fins i tot en Salvador Forn ens informa que hi ha construït una casa el 1564 i que bona part dels seus veïns han construït en terrenys que havien estat

85 ACSE, Capbreu de Sant Pere de Cercada 1562-1588, 250. A la confessió de la casa del Fuster Joan Moner s'esementen, com a afrontacions de llevant, les cases que foren de Pere Viader i més antigament de n'Andreu mitjançant un carrer. En el fogatge de 1497 apareix "en Viader."

86 ACSE, Capbreu de Sant Pere de Cercada 1562-1588, 248. Sabem que "Xiquit" era el motiu del teixidor de lli i llana Pere Pons (AHG Santa Coloma de Farners 17, 144). Segons aquest últim document en Pere Pons àlies "Xiquit" i l'Antoni Manyà havien realitzat vendes de propietats el 1505 i el 1506. En el capbreu es diu que la casa d'Antoni Manyà l'havia comprat en Dalmau Llorell, pare d'en Joan, el 1538; i la d'en *Xiquit* l'havia comprat el seu avi, Joan Llorell a Joan Ferrer àlies *Page* sel 1517

87 AHG Santa Coloma 2, 58 (17-02-1581) Pere Camps, pagés del mas Camps i la seva filla Salvà, esposa de Joan Caliquo venien a Joan Llorell, com a administrador, rector i governador de l'hospital de pobres de Santa Coloma un "casalotum sive domum parvam demolitam sive per terram postratam ad latus simetery" amb unes mides de 4 per 2 canes (6'2 m. per 3'1 m.). Afrontava a l'est amb l'Hospital i al nord amb el cementiri.

88 ACSE, Capbreu de Sant Pere de Cercada 1562-1588, 248.

89 ACSE, Capbreu de Sant Pere de Cercada 1562-1588, 168. El 1568 na Narcisca Corala, vídua de Gaspar Coral, esmenta tres cases veïnes, totes elles propietat dels Coral. La més a prop del torrent Merder, amb façana al carrer Caròs, es diu que ha estat edificada "novament." Les altres dues, amb façana al carrer Hospital pertanyien al dit matrimoni, i l'altra –que feia cantonada– al "venerable Joan Coral." En el fogatge de 1515 s'esmenta la casa d'en "Pere Coral".

90 Aquestes serien les d'Antoni Moragues, Grau Tapioles, Miquel Tordera i el ferrer Antoni Oliveres. A finals del segle XVI i principi del XVII trobem visquent entre la Plaça Farners i el carrer Verge Maria a hereus que porten aquests cognoms o persones que els esmenten com a antics propietaris. Al "carrer que va de la Plaça Major a la Plaça de mossen Farnes" hi trobem la "casa den Oliveres" i la casa que havia estat de Joan Moragues àlies "Puig". I molt aprop d'aquestes la Casa d'Antic Tordera del Raig (AHG, Santa Coloma de Farners 6, 44 (05-03-1584); Santa Coloma de Farners 158, 33 (21-02-1594).

de la seva propietat. La consolidació del carrer del Raval no arribarà però fins a partir de 1570, quan el mateix Salvador Forn parcel·larà part de les seves terres allargant encara més aquest carrer.⁹¹

No era ni de bon tros un nucli compacte. La majoria dels habitants de Santa Coloma que declaren les seves propietats en el Capbreu de Sant Pere de Cercada ens parlen de cases amb un hort darrera de la casa. Alguns horts, com el d'en Sebastià Tordera i especialment el d'en Bartomeu Moner semblen ser de dimensions considerables. Algunes de les cases tenen al darrera de la casa horts de la mateixa amplària que la casa i molt allargassats. Aquesta estructura és encara identificable avui en dia entre el carrer Major i el de Sant Dalmau o entre aquest últim i el carrer del Rabal.

Aquesta combinació de vivendes i horts era habitual en els petits nuclis urbans on els artesans havien de complementar els ingressos del seu treball amb el producte dels seus horts. La majoria dels colomencs "urbans" del segle XVI es dedicaven a activitats artesanals: vidriers, vinculades amb la indústria tèxtil del lli i de la llana (drapers, teixidors, paraires, sastres), sabaters, del treball de la fusta (serradors, fusters, basters, boters, ballesters) i un mestre de cases.

Cap a 1562 la capella ja estava prou integrada en la comunitat com per donar nom a un camí –"camí que va del poble a la capella de Sant Sebastià"⁹²– i a un camp –"Camp de Sant Sebastià"⁹³– en el qual es realitzaren diversos establiments durant els segles XVI i següents. De fet, durant molts anys la capella estigué força distanciada del nucli urbà, en un espai molt rural.

Conclusions

La capella de Sant Sebastià de Santa Coloma de Farners es construí a partir de 1517, gràcies a una autorització del bisbat de Girona. Es construí en una cruïlla de camins, molt probablement, aprofitant les estructures de l'antic hospital medieval que havia estat traslladat el 1459. De ser així resultaria impossible que la peregrinació que s'hi realitza des de Tossa comencés en el segle XV a no ser que es tinguin en consideració aquelles versions de la llegenda de l'origen d'aquesta tradició que parlen d'un peregrinatge previ fins la capella de Sant Sebastià de Palafrugell.

En el moment de construcció de la capella de Santa Coloma el nucli urbà farnesenc tenia molt poca entitat. Es reduïa a poc més d'una vintena de cases

91 AHG Girona 04 327, 2-2-1570. En aquella data Salvador Font ven 9 parcel·les de 10 x 32 passos *ad opus faciendi domi*. Els compradors foren Joan Masó, Ferrer de Sant Hilari; Joan Arcarons, teixidor de lli, Domènec Algall, bracer francès; Esteve Cassa àlies Giró bracer de Girona; Luís Rostol pedrinyaler; Antoni Llorell àlies Lledó; Jaume Puig, bracer de l'Esparrà; Coloma Torreyes; i el vidrier Antoni Pla.

92 El 1562 Pere Ronyó confessava tenir un camp de sis mitgeres prop del Roure Ferro, antigament dit la Coromina de Bellver que limitava amb el camí que anava al poble i a la capella de Sant Sebastià (*Llibre d'actes de capbreu AHSCF 1562-1566*) (CUBARSÍ 1991, 41). El traçat d'aquest camí hauria de correspondre's en la major part del seu recorregut amb l'actual carrer Sant Sebastià, i la part fins arribar a l'antic hospital es podria correspondre amb qualsevol dels tres carrers actuals que connecten l'església amb el carrer Sant Sebastià, és a dir, els carrers Batlle, Centre o Ll. Rodés.

93 CUBARSÍ 1991, 42.

que envoltaven l'església i el cementiri. No serà fins la segona meitat del segle XVI quan aquest nucli urbà començarà a expandir-se.

Bibliografia

- AMADES, J., *Costumari català. El curs de l'any*. Salvat Editores, Barcelona, 1984.
- BORRELL, M., *Santa Coloma de Farners al segle XVIII*. Eix Editorial, Girona, 1997.
- BORRELL, M., *Farners i el Rocar: Ermites, esglésies i monestirs*. Arts Gràfiques Cantalozella, 2000.
- BORRELL, M., *L'evolució de la xarxa assistencial: l'hospital de Santa Coloma de Farners (XVI-XX)*. Quaderns de la Selva 14, 2002.
- BORRELL, M., *Enciclopèdia farnesenca*. Ajuntament de Santa Coloma de Farners- Edicions la Trona, 2006.
- CLAUDI GIRBAL, E., *Tossa. Noticias sobre la Historia, tradiciones y costumbres de esta Villa y su término*. Girona 1884.
- CLAUDI GIRBAL, E., *El peregrino de Tossa*. Revista de Gerona, Tomo IX, Año 10 n°1, 1-1-1885 Girona 1885.
- CLAUDI GIRBAL, E., *Sobre el Peregrino de Tossa*. El Lloretense, n° 12 7-6- 1884.
- CUBARSÍ, J., *Aproximació a un estudi sobre la propietat de la terra en el terme de Santa Coloma de Farners (segles XVI-XVIII)*. Quaderns de la Selva, 4.1991.
- CUBARSÍ, J., *La població de Santa Coloma de Farners a darreries del segle XVI. Comparació amb els fogatges de 1497 i el 1515*. Quaderns de la Selva, 5. 1992.
- DARDER, V., *El Peregrino*, El Distrito Farnense. Año III, n° 82, 20-01-1895.
- FABRELLAS, LL., *La festa del Pelegrí de Tossa*. 1924.
- FERNÁNDEZ SÁNCHEZ, F., *Cataluña y el camino de Santiago* Ediciones Destor, L'Hospitalet de Llobregat, 1992.
- GASCONS I BASSAS, S., *Tossa i el seu Pelegrí*. Ed. Selecta, 1982.
- HOMS I BRUGAROLAS, M.M., *El sindicat remença de l'any 1448*. Col·lecció de Documents de l'Arxiu municipal, 11. Ajuntament de Girona, 2004.
- ILLA, J., *El Peregrino*. El Independiente. Periódico liberal n° 316 i 318, 5-2-1892 i 10-2-1892.
- MARQUÉS, J.M. *Ermites i santuaris a la diòcesi de Girona*. Col·lecció Francesc Montsalvatje 4. Girona, 2000.
- MARQUÉS J. M., *Una història de la diòcesi de Girona*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.
- MALLORQUÍ, E., *Les celleres medievals a les terres de Girona*; Quaderns de la Selva 21, any 2009, pp. 117-148.
- MASRIERA, F., *Apuntes sobre la villa de Tossa de Mar*, a "Memórias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona", Tercera epoca, vol. XVIII, n°3, 1923.
- MELÉ, I., *El voto de un pueblo*. Distrito Farnense, 21-01-1894 i 11-11-1894.
- MILLÀS, J.M., RABASSA, F. *Historia de Santa Colomna de Farners y su comarca*, Santa Coloma de Farners, 1951.
- MONFERRER 2002, Àlvar, *Los viajes rituales en Valencia y Cataluña: rogativas y peregrinaciones*. Dins Maravillas, peregrinaciones y utopías: literatura de viajes en el mundo románico

- (Ed. Rafael Beltran). Publicacions de la Universitat de València. Departament de Filologia Espanyola 2002.
- MONSALVATJE Y FOSSAS, F., *Nomenclator Historico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia y diócesis de Gerona*. Imprenta y librería de los sucs. De J. Bonet, Olot, 1910.
- MORALEJO, S., TORRES, C., FEO, J. *Liber Santi Jacobi. Codex Calixtinus*. Santiago de Compostella, 1951.
- PÉREZ SANTAMARIA, A. *L'art religiós a Palafrugell*, Quaderns de Palafrugell n° 16, Ajuntament de Palafrugell-Diputació de Girona, 2007.
- PLA Y CARGOL, J. *Tradiciones, santuarios y tipismo de las comarcas gerundenses*. Biblioteca Gerundense de Estudios e investigaciones. Dalmau Carles, Pla S.A. Editores, Girona-Madrid, 1950.
- PUIGVERT, J.M., MONJAS, Ll., SOLÀ, X., PEREA, E. *Les visites pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*. Biblioteca d'història rural. Col·lecció Fonts n° 3. Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC- Secció Vicens Vives) de la Universitat de Girona, 2003.
- RIBAS I PONTÍ, F. *Origen d'algunes advocacions catalanes contra la pesta*. iv Congrés d'Història de la Medicina Catalana. Poblet, 7-9 de juny de 1985. Actes, vol.1.
- RIBAS SERRA, J., *El voto de Tossa*, Dalmau Carles, Pla S.A. Girona 1974.
- SAURÍ, M., *L'ermità Corbera*. Nou Palafrugell n° 109. 1998.
- SOLÀ, X. *La Contrareforma a Catalunya a través de les visites pastorals: les parròquies de les valls de Bas, Hostoles i Amer en els segles XVI i XVII*, Treball de recerca de 3er Cicle, Universitat de Girona, 2001-2002.
- SOLER DE MORELL, J., "El Pelegrí de Tossa" o vot del poble de Tossa. Editorial Seràfica, Vic, 1935.
- ZARAGOZA I PASCUAL, E., *Estado de los monasterios benedictinos catalanes y aragoneses en 1835*. Studia monastica n° 34, pàgs. 79-138, 1992.